

ПОРЕДАК И АЛТЕРНАТИВА

Узорни случај српског мислиоца Светозара Стојановића. Прилог за историју идеја и људског карактера у доба историјске демисије светског система.

THE ORDER AND THE ALTERNATIVES

Exemplary case of the Serbian thinker Svetozar Stojanovic. Enclosure to the history of ideas and human character in the era of historical demission of the world system.

***Abstract.** Humanity is in the “moment” of the epochal transition from the “state” of historical demission of the old capitalist order in the “state” of formation and stabilization of the new one. Forms, internal architectonics and shape of a new world that is looming on the horizon of events in the literal sense depends on the knowledge and moral values underlying our present actions and decisions. Svetozar Stojanovic know about this rule. Therefore, he undertaken so large activity such as the search for alternatives to the ruling order of the global corporate dystopia that has captured humanity. Freedom, individual and social, is the ultimate regulation and the building principle of the world sought by Stojanovic. According to this general philosophical, theoretical and moral position, Stojanović has held active opposition to the ruling world order of corporate dystopia and all its ideological and structural derivatives deployed between the Ideal West and the Ideal East. Acceptable way out of that trap is and can only be the historical alternative to the least possible human and material losses exceeding the permitted oppressive, totalitarian and apocalyptic drama of today’s human and humanity in general. For Svetozar Stojanovic, this acceptable way out is the global democratic socialism.*

***Keywords:** criticism, order, alternative, capitalism, corporate world order, historical demission of world system, dystopia, freedom, global democratic socialism.*

¹ Политиколог и публициста, Међународни пројекат “Енциклопедија јеретика”, Београд

Анстракт. Човечанство се налази у „тренутку“ епохалног преласка из „стања“ историјске демисије старог капиталистичког поретка у „стање“ обликовања и стабилизовања новог. Образац, унутрашња архитектоника и облик новог света који се назире на хоризонту догађаја у дословном смислу зависи од знања и моралне врлине на којима се темеље наши данашњи поступци и одлуке. Светозар Стојановић је знао за ово правило. Зато се подухватио тако великог предузећа као што је то трагање за алтернативом владајућем поретку светске корпоративне дистопије који је заробио човечанство. Слобода, индивидуална и друштвена, јесте врховни регулациони и градивни принцип света за којим је трагао Стојановић. Сходно овом опитом филозофском, теоријском и моралном ставу, Стојановић је заузео становиште активне опозиције према владајућем светском поретку корпоративне дистопије и свим његовим идеолошким и структурним дериватима размештеним између идеалног Запада и идеалног Истока. Прихватљиви излаз из клопке јесте и једино може бити она историјска алтернатива која уз најмање могуће људске и материјалне жртве разрешава и превазилази опресивну, тоталитарну и апокалиптичку драму данашњег човека и човечанства уопште. За Светозара Стојановића, овај прихватљиви излаз јесте светски демократски социјализам.

Кључне речи: критика, поредак, алтернатива, капитализам, светски корпоративни поредак, историјска демисија светског система, дистопија, слобода, светски демократски социјализам.

1.

1.1. Чињенице уверљиво говоре о значају и актуелности опуса српског филозофа, друштвеног научника, универзитетског професора и активисте, *мислиоца* Светозара Стојановићева (Крагујевац, 1931 – Београд, 2010).² Његова хуманистичка, филозофска, социолошка, политиколошка, универзитетска и политичка делатност јавног интелектуалца,

² Рад који је аутор припремио за конференцију „Светозар Стојановић - личност и дело“, 7–8. јун 2013, Београд: Универзитет у Београду, Институт за филозофију и друштвену теорију. Представљен на овој конференцији, рад је имао изванредан јавни публицитет, уврштен је у зборник радова са конференције, али до сада није интегрално публикован, будући да, стицајем неповољних околности, најављени зборник радова *Светозар Стојановић - личност и дело (још увек)* није објављен. У електронском облику рад је доступан на адреси: [academia.edu](http://www.academia.edu/5982979/POREDAK_I_ALTERNATIVA_6), http://www.academia.edu/5982979/POREDAK_I_ALTERNATIVA_6.

добро је документована.³ Реч је о једном од најугледнијих и несумњиво једном од најпревођенијих српских и југословенских, али и европских и светских, филозофа последње три деценије 20. и прве деценије 21. века.⁴

Овај свој углед код куће и у свету, Стојановић је обезбедио због тога што се доследно држао високих начелâ *критике* и *критичког мишљења* уопште⁵ – слободно, отворено, трагачко, морално засновано, недогматско и независно мишљење утемељено на *целокупном знању света*, суд који почива на рационалној и непристрасној анализи свих расположивих чињеница. Као истраживач стварности људске егзистенције и неуморни трагалац за истином, Стојановић је ова начела *критике* заступао и бранио деценијама. На тим начелима темељио је и развијао своју слободну, отворену, трагачку, морално засновану, недогматску и независну, критичку и креативну, имагинативну и иновативну мисао.

1.2. Пред собом, то је већ данас јасно, имао је један циљ – да открије, препозна, осветли и артикулише људску и социјалну *алтернативу*, људске и социјалне *алтернативе*, за опресивни, тоталитарни и апокалиптички *поредак светске корпоративне дистопије* у овом непоновљивом „тренутку“ историјске демисије капитализма као *модерног светског система*.⁶

³ Stojanović 2002:137–164, Stojanović 2006, „In memoriam: Svetozar Stojanović“ 2010: 3–102, Đuretić, Cvijetković, Aranitović 2012, Popov 1988, Mekbrajd 2007, Popov 2008, Малавразић 2008, Daković 2011, Jakšić 2012, Olujić, Stojaković 2012.

⁴ Stojanović 2006, IV:320–337, Đuretić, Cvijetković, Aranitović 2012:29–36, 37–157.

⁵ *Критика*, од грч. *kritos* – судити и *kritikos* – онај ко је спорособан да суди, критичар, изведено од грч. *krinein* – издвојити, одлучити, *krei* – просејати, раздвојити, разликовати, *krisis* – пресуда, резултат на суду, одабир једног од могућих избора или одлука; лат. *criticus* – судија, онај који одлучује, критичар; лично име *Критија* – *Κρίτων*, Сократов ученик и пријатељ, такође Платонов рођак и један од протагониста у његовим дијалозима *Критија* или *о Атлантиди* и *Тимај*.

⁶ Концепт *слома капитализма*, који је међу социјалним истраживачима, мислиоцима и активистима био доминантан од друге половине 19. па све до почетка осамдесетих година 20. века, током седамдесетих и осамдесетих година 20. века трансформисана је унутар теорије светског система у концепт *историјске демисије капитализма*. О различитим концептима слома кпитализма, видети зборник текстова *Теорије слома* (1981) [Marx, Lenjin, Bernstein, Kautsky, Hilferding, Luxemburg, Buharin, Cunow, Bernstein, Sternberg, Grossmann, Pollock, Dobb, Sweezy, Varga, Mandel, Amin, Baran, Mattic, Jacoby], Caratan, Branko, Rade Kalanj, Vjekoslav Mikecin, priređivači, Dušan Pirec, “Razmatranja o dijalektici krize i sloma”, predgovor, Zagreb: Globus. За концепт историјске демисије капитализма као светског система, од нарочитог значаја су радови Имануела Волерстина, видети, Wallerstein, Immanuel: „A World-System Perspective in Social Science“, *The British Journal of Sociology* (27), 3 (Special Issue, *History and Sociology*, Sept. 1976): 343–352; Walerstein, Immanuel, „Historical Systems as Complex Systems“, FBC, SUNY, Paper presented at Workshop on Modelling Complex Systems, Ilya Prigogine Center for Stu-

Сходно овом општем филозофском, теоријском и моралном ставу, Стојановић је заузео становиште активне опозиције према владајућем светском *поретку* и свим његовим, више или мање супротстављеним, идеолошким и структурним дериватима размештеним између *идеалног Запада* и *идеалног Истока*, намеран да помогне у проналажењу људски, социјално и цивилизацијски прихватљивог *излаза* из апокалиптичке клопке у коју је *поредак* заробио човечанство. Прихватљиви излаз из клопке јесте и једино може бити она историјска *алтернатива* која уз најмање могуће људске и материјалне жртве успоставља изгубљену равнотежу између човека, свих његових социјалних, технолошких и других „продужетака“ и природе, разрешава и превазилази опресивну, тоталитарну и апокалиптичку драму данашњег човека и човечанства уопште. За Светозара Стојановића, овај прихватљиви излаз јесте *светски демократски социјализам*.

1.3. Концепт *светског демократског социјализма*, Стојановић је прихватио и развијао као један од протагониста планетарне дебате која се током друге половине 20. века водила о људским изгледима за будућност и перспективама човечанства. Расправа је била покренута пуном снагом одмах после Другог светског рата, када је постало јасно да је са првим атомским бомбама које су употребљене у августу 1945, отворена Пандорина кутија могућег и тоталног самоуништења човечанства, али и уништења живота уопште.⁷

dies in Statistical Mechanics, University of Texas, Austin, March 10–13, 1985; Wallerstein, Immanuel, coords.(1996), *The Age of Transition: Trajectory of the World-System, 1945 - 2025*, London: Zed Books; Wallerstein, Immanuel (1998), *Utopistics, or, Historical Choices of the Twenty-first Century*, New York: New Press; Wallerstein, Immanuel(1999), *The End of the World As We Know It: Social Science for the Twenry-first Century*, Minneapolis: University of Minesota Press; Immanuel Wallerstein on World-Systems, the Imminent End of Capitalism and Unifying Social Science, *Theory Talk #13*, Monday, August 4, 2008, доступно на: <http://www.theory-talks.org/2008/08/theory-talk-13.html>, приступљено: 10. 09. 2012; „Modern capitalism has reached the end of its rope“, Immanuel Wallerstein explained his theory to RT, October 04, 2011, доступно на: <http://rt.com/news/end-capitalism-system-replace-999/>, приступљено: 10. 05. 2012; Volerstin 2012. Такође од интереса, Кљакић 2005, Кљакић 2011.

⁷ Видети, *One World or None. A Report to the Public on the Full Meaning of the Atomic Bomb* (1946), Edited by Dexter Masters and Katharine Way, Contributors: Foreword by Niels Bohr, Introduction by Arthur H. Compton, H. H. Arnold, Hans Bethe, E. U. Condon, Albert Einstein, Irving Langmuir, Walter Lippmann, Philip Morrison, J. R. Oppenheimer, Louis Ridenour, Frederick Seitz, Harlow Shapley, Leo Szilard, Harold Urey, Eugene P. Wigner, Gale Young and the Federation of American Scientists, New York: Whittlesey House, McGraw-Hill Book Company, Inc.; било доступно на адреси: <http://www.fas.org/oneworld/index.html>, приступљено: 10. маја 2005.

Дубоко свестан ових апокалиптичних димензија стврности, Светозар Стојановић је за властитим концептом почео да трага и да на њему ради у другој половини педесетих година 20. века, унутар амбијента филозофске, теоријске и политичке платформе југословенског самоуправног социјализма. Од половине шездесетих до половине осамдесетих година 20. века, идеју је развијао са становишта мета-етике, марксистичке филозофије праксе, односно праксис филозофије, и програма социјализма са људским лицем. Тако је, деведесетих година, стигао до развијеног концепта *светског демократског социјализма*, још прецизније до концепта *светске федерације демократског социјализма* и њене *светске владе*.

Реч је о пројекцији једног веома комплексног планетарног решења које би, по замисли, требало да смањи, можда чак и да потпуно неутралише, могућности и вероватноће за „аутоапокалипсу“ као „апсолутну дистопију“, како сам Стојановић именује ову „прилично вероватну могућност“. Филозофски и теоријски, Стојановићево решење заснива се на вредностима глобалног (Стојановић каже „глобалистичког“) хуманизма, на доктрини социјалне одговорности за људски род, на метаполитици, на индивидуалном и општечовечанском *антиапокалиптичком обрту*, као и на учењу о доброј управи једне идеално замишљене аристократије по знању и моралној врлини.

2.

2.1. О развоју идеје *светског демократског социјализма* као прихватљивог излаза и планетарне *алтернативе*, као и о променама кроз које је и сам прошао на путу од марксисте, затим и дисидентског марксисте, преко пост-марксисте до револуционарног демократе, најзад и социјалистичког еко-демократе, Стојановић сведочи у својим књигама, чланцима и другим радовима које је оставио за собом.

На склоп догађаја у којима се кристалисала идеја *светске федерације демократског социјализма*, на динамику, таласну путању и сва друга својства овог склопа, пресудно је утицао историјски, антрополошки, културни, морални, политички... контекст који је профилисао самог Стојановића. Реч је о о Југославији и Србији, и снажном вибрационом потенцијалу тог простора.

Између 1931. и 2010, дакле за 78 година Стојановићевог живота, овај простор снажних вибрација мењао је државни облик своје спољашње и унутрашње организације чак девет пута, прошло је кроз

бројне циклусе политичког, етничког, социолошког, религиозног, економског, лингвистичког и културног преобликовања, реконфигурисања моћи и деноминације, доживео је један тотални светски рат (Други светски рат), а да се још није опоравио од претходног (Први светски рат), бројне међународне и унутрашње кризе, потом и два светска рата четврте генерације (десетогодишњи рат против Југославије и за југословенско наслеђе 1991–2001, рат САД и НАТО против СР Југославије, односно Србије, 1999)... и тако даље. Све то одиграло се на сцени светских послова која је у истом периоду доживела драму епохалних трансформације са Другим светским ратом и светским политичким и социјалним променама тектонских размера које су уследиле, са светским научним, технолошким и културним револуцијама, затим и са преко 100 такозваних локалних ратова, и коју је, уз све то, почетком седамдесетих година 20. века, неповратно захватила структурална транзициона криза историјске демисије постојећег светског система.

2.2. Године 2002, односно 2006, генезу свог становишта Светозар Стојановић је овако представио:

„Од чувања првобитног теоретског и политичког идентитета (по аналогiji са хегеловском ‚лепом душом‘ назваћу то *лепим идентитетом*) за мене је неупоредиво важније било то да слободно трагам за истином и настојим да формулишем, образложим и у друштвеној критици применим начела *хуманизма*. Мој хуманизам је прешао дуг пут од крајње *утопијског* до прилично *песимистичког*. Већ у мојој другој књизи постојала је тешка противуречност између, са једне стране Марксове утопије бескласног и бездржавног друштва, и са друге стране – увиђања да је човечанство створило средства којима лако може да уништи себе. Све песимистичнију поставку о могућности па и приличној вероватноћи аутоапокалипсе – те асполутне дистопије – обрађивао сам практично у свим потоњим књигама. Закључио сам да је опстанак човечанства најрадикалнији, мада истовремено и најминималнија позитивна утопија, која се мора засновати на залагању за потпуни антиапокалиптични обрт у нашем сензибилитету, мишљењу и деловању.“⁸

Сасвим експлицитно, сведочио је о свом трагању за истином, нарочито током оне расправе коју су у септембру 1988, поводом појаве две његове нове књиге, организовали Трибина београдског Студентског културног центра, Филозофско друштво Србије, Социолошко друштво Србије и часопис *Гледишта*,⁹ затим у разговору, тестаментарном разго-

⁸ Stojanović 2002:164, Stojanović 2006, IV: 319, Đuretić, Cvijetković, Aranitović 2012:28.

⁹ „Да ли је социјализам могућ, и какав?“ (1988), *Гледишта*, XXIX (9–10): 3–193; повод за расправу биле су књиге Светозара Стојановића *Istorija i partijska svest* (1988), Beograd:

вору како ће се испоставити, о тешким питањима опстанка човечанства који је у лето 1998. са њим водио Александар Никитовић, транскрипт разговора постхумно је објављен 2010,¹⁰ као и у оној скици за аутобиографију коју је написао и објавио 2002, односно 2006.¹¹

2.3. Веома кондезовано и прецизно, готово афористички, централну идеју до које је дошао, Светозар Стојановић је изложио у септембру 1988, узимајући два пута реч током расправе одржане у београдском СКЦ-у поводом две његове тада објављене књиге:

„Почео бих подсећањем на два битна искуства двадесетог века. Једно је карактеристично за прву половину, а друго за нашу половину овог века. Прву у многоме обележава искуство и свест о тоталитарном злу, како у нацистичком, тако и у стаљинистичком виду...

„Друга карактеристика нашег века јесте свест о могућности апокалипсе у облику нуклеарног рата или еколошке катастрофе. Без планетарне етике нема шансе да избегнемо апокалипсу.

„Ми смо у ситуацији сличној руском рулету. Како је један филозоф рекао (употребљавајући хегелијански језик) или ће човечанство ‘по себи’ постати човечанство ‘за себе’ или ће уништити себе. Чак и ако се свет потпуно нуклеарно разоружа, што изгледа мало вероватно, он никада више неће бити као пре 1945. Ради се о апсолутном новуму у људској историји: знање за прављење таквог оружја постало је наша трајна својина. То је оно дрво сазнања са кога смо плод пробали и више се никада тог искушења не можемо ослободити.“¹²

И још:

„У последње две главе најновије књиге дајем једну скицу теорије остваривог и животно способног демократског социјализма. Тек ваља колективно разрађивати такву економску, политичку, еколошку, етичку итд. теорију. Исто тако ваља преиспитати идеју самоуправљања са ста-

Filozofsko društvo Srbije, и *Od marksizma do etatizma sa ljudskim licem* (1987), Beograd: Filozofsko društvo Srbije; у расправи су учествовали: Неца Јованов, Жарко Пуховски, Зоран Ђинђић, Слободан Симоновић, Милан Суботић, Еуген Пусић, Бранко Хорват, Ферид Мухић, Михаило Марковић, Драгоје Жарковић, Војислав Становчић, Зоран Видаковић, Александар Грличков, Стеван Врачар, Никола Милошевић, Гајо Секулић, Владимир Глигоров, Јован Рашковић, Загорка Голубовић, Јовица Тркуља, Властимир Матејић, Љубомир Кљакић, Јован Бабић, Манојло Броћић, Светозар Стојановић, Слободан Инић, Гордана Митић, Драгољуб Мићуновић, Владимир Милић, Ђуро Ковачевић, Чедомир Чупић.

¹⁰ „In memoriam: Svetozar Stojanović“ 2010:35–70.

¹¹ Stojanović 2002:137–164; Stojanović 2006, IV:303–319, Đuretić, Cvijetković, Aranitović 2012:7–28.

¹² „Da li je socijalizam moguć, i kakav?“ (1988), *Gledišta*, XXIX (9–10):145–146.

новишта остваривости и животности, и то као један аспект демократског социјализма.

„А на вредносном и етичком плану не може се ни почети радити док не извршимо деконструкцију етатистичког система вредности. Зашто тај систем још увек толико утиче на масе? Између осталог и зато што није чисто етатистички. Има социјалистичких елемената помешаних са типично етатистичким. Рецимо, *једнакост* као значајна социјалистичка идеја. Али постоји и много етатистичког патернализма идеолошки скривеног као једнакост.

„Идеолошки гледано етатизам за центар система вредности узима једнакост, па око ње окупља друге вредности, међу њима и слободу. Изгледа да је једини спас за демократски социјализам да изврши преокрет. У центар се мора ставити идеја слободе, па око ње окупити идеја једнакости и друге вредности. Те две идеје никад неће бити у лагодном односу. Дабоме, нису оне ни у судбинској противуречности, али ће увек остати у међусобној напетости.

„Пошто је демократија старија од идеје социјализма, како историјски тако и логички, није могуће изградити прихватљиву теорију социјализма која не би била центрирана око идеје слободе, што институционално значи око *демократије*.“¹³

Ово је теоријски, морални и активистички кредо који је заступао и бранио (и) Светозар Стојановић. Епистемолишки, етички и практични потенцијал тих начела издржао је пробу времена. Аналитички инструменти и категоријални апарат који на овим начелима почивају показали су, наиме, своју делотворност и у односу на актуелни облик *савеза моћи светске корпоративне олигархије* и њен *светски поредак корпоративне дистопије*. На великој сцени светских послова и пред лицем целокупног човечанства, тај поредак је током протеклих двадесетпет година осветљен са свих страна, па се, тако демистификован и разголићен, указао као епохална превара у царевом новом оделу. Многи светски мислиоци и активисти који су заступали и заступају начела на којима је и Стојановић утемељио властити опус, допринели су таквом исходу.

¹³ „Da li je socijalizam moguć, i kakav?“ (1988), *Gledišta*, XXIX (9–10):193.

3.

3.1. Међу њима, Ноам Чомски један је од најистакнутијих, свакако од краја шездесетих и почетка седамдесетих година 20. века, дакле од „тренутка“ када је неповратно нарушена равнотежа модерног светског система и била покренута његова историјска демисија.¹⁴ Два питања од животне важности за опстанак човечанства која је Чомски поставио и на њих понудио одговоре између јануара и јуна 2013, добри су примери за делотворност начелâ која је, у друштву са другима, такође делио (и) Светозар Стојановић.¹⁵

На дан 3. априла 2013, у Даблину, Ирска, др Хју Бреди, председник Даблинског универзитета, University College Dublin, UCD, уручио је Ноаму Чомском *Одисејеву медаљу*, *Ulysses Medal*, највеће признање које, у знак сећања на стваралачку изузетност Џејмса Џојса, свог некадашњег студента, тај универзитет додељује неком појединцу за његов интелектуални рад и допринос човечанству. После пригодне церемоније, Чомски је одржао приступно предавање на тему „Може ли цивилизација преживети реално постојећи капитализам?“¹⁶ Само питање, као

¹⁴ У том „тренутку“ прелома, Чомски је већ активни учесник покрета против рата у Вијетнаму, у фебруару 1967. објавио је утицајни есеј о одговорности интелектуалаца, почетком 1971. у Тринити колеџу универзитета Оксфорд, у оквиру *Раселових предавања*, *Russell Lectures*, представио је своје филозофско становиште о знању и слободи, постао је активни и ауторитативни критичар унутрашње и спољашње политике САД и великих сила уопште, нарочито политике интересних сфера и тајне дипломатије великих сила, итд. Видети, Chomsky, Noam (1967), „A Special Supplement: The Responsibility of Intellectuals”, New York: *The New York Review of Books* (February 23, 1967) (8), 3, доступно на адреси: <http://www.nybooks.com/articles/archives/1967/feb/23/a-special-supplement-the-responsibility-of-intelle/>, приступљено: 16. 03. 2013; Chomsky, Noam (1971), „Problems of knowledge and freedom: The Russell lectures“, *Cambridge Review*, Cambridge, England, *The first [Bertrand] Russell lectures*, originally presented ... at Trinity College, Cambridge, in early 1971; Chomsky, Noam (1972), *Problems of knowledge and freedom: The Russell lectures*, New York: Vintage; Chomsky, Noam, Vladimir Dedijer and Jean-Paul Sartre (1971), „Russell Memorial Symposium“, New York: *The New York Review of Books* (December 30, 1971), доступно на адреси: <http://www.nybooks.com/articles/archives/1971/russell-memorial-symposium>, приступљено: 10. септембар 2010, превод документа на српски језик, Кљакић 2011: 328–330.

¹⁵ Дана 25. априла 2000, у Београду, на Трибини Коларчеве задужбине, представљен је тек објављени српски превод књиге Ноама Чомског која је крајем 1999. била објављена у САД – Čomski, Noam (2000), *Novi militaristički humanizam. Lekcije Kosova*, Beograd: Filip Višnjić [Chomsky, Noam (1999), *The New Military Humanism. Lessons from Kosovo*, Monroe, ME: Common Courage Press]. Књигу су представили Љубомир Тадић, Светозар Стојановић и Љубомир Кљакић; видети, Кљакић 2005 [„Ноам Чомски и критика новог милитаристичког хуманизма“]: 189–202.

¹⁶ *Noam Chomsky: Can civilisation survive really existing capitalism? UCD Philosophy*

и одговор на то питање, Чомски је формулисао нешто раније, 25. јануара 2013, када је као главни учесник говорио на Бостонском економском симпозијуму чија је тема била *Будућност глобалног капитализма*, *The Future of Global Capitalism*.¹⁷ Најзад, оно о чему је говорио у Бостону и Даблину, Чомски је 5. марта 2013. представио и широј јавности у чланку под насловом „Може ли цивилизација преживети капитализам?“, „Can Civilization Survive Capitalism?“. На питање које је поставио, дао је изричито негативан одговор:

„Постоји ‚капитализам‘, а затим је ту ‚реално постојећи капитализам‘.

“Појам ‚капитализам‘ обично се користи да означи економски систем САД са значајном државним интервенционизмом у распону од субвенција за креативне иновације до политике ‚сувише велико да пропадне‘ коју влада спроводи за осигуравање банака.

“Високо монополизовани систем додатно ограничава тржиште, и све тако: за протеклих 20 година, удео профита 200 највећих предузећа нагло је порастао, извештава научник Роберт В. Мекчеснеи (Robert V. McChesnei) у својој новој књизи *Дигитално искључење* (енгл. *Digital Disconnect*, прим. Љ.К.)

„Капитализам‘ је појам који се сада обично користи да опише системе у којима капиталисти не постоје: на пример, конгломерат Мондрагон у баскијском региону Шпаније, чији су власници радници, или раст броја предузећа у власништву радника у северном Охају, често уз подршку конзервативаца – како истраживач Гер Алперовиц (Gar Alperovitz) наводи у свом важном раду.

”Неки чак користе појам ‚капитализам‘ да означе индустријску демократију коју је крајем 19. и почетком 20. века, заговарао Џон Дјуи (John Dewey), водећи амерички социјални филозоф.

„Дјуи је позивао раднике да буду ‚господари своје властите индустријске судбине‘ и да све институције ставе под контролу јавности, укључујући и средства за производњу, размену, информисање, транспорт и комуникације. Без тога, тврдио је Дјуи, политика је само ‚сенка великих послова на друштву‘.

Society Inaugural Lecture 2013, Apr 3, 2013, доступно на адресама: <http://www.ucd.ie/news/2013/04APR13/0...>, и http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=_uuYjUxf6Uk, приступљено: 10. март 2013.

¹⁷ *2nd Annual Boston Symposium on Economics: The Future of Global Capitalism*. Presented by the Northeastern University Economics Society, Monday February 25, 2013, доступно на адресама: http://www.northeastern.edu/econsociety/?page_id=92 и <https://www.youtube.com/watch?v=nE6jUrbhgzg>, приступљено: 08. март 2013.

„Чак и ограничена демократија коју је Дјуи осуђивао, претворена је у рите током последњих неколико година. Сада је контрола власти уско концентрисана на врх скале прихода, док је велика већина оних ‚доле испод скале’ практично обесправљена. Садашњи политичко-економски систем је облик плутократије, драстично различит од демократије, ако под тим концептом мислимо на политичке аранжмане у којима воља јавности значајно утиче на политику.

„Годинама су вођене озбиљне расправе о томе да ли је капитализам спојив са демократијом. Ако се држимо реално постојеће капиталистичке демократије (енгл. *really existing capitalist democracy*, прим. Љ.К.) – скраћено РПКД (енгл. *RECD*, прим. Љ.К.) – на питање је ефективно већ одговорено: они су радикално неспојиви.

„Чини ми се да је мало вероватно да цивилизација може да преживи РПКД (RECD) и драстично слабљење демократије која уз то иде. Али, да ли би функционална демократија могла да направи разлику?“

(...)

„Пропагандна кампања (мисли се на кампању поводом дебате о заснованости теорије о глобалном загревању, прим. Љ.К.) очигледно је имала извесни утицај на америчком јавно мњење, које је знатно скептичније од глобалних норми. Али ефекат није био довољно значајан да би задовољио господаре. То је вероватно разлог због кога сектори корпоративног света покрећу свој напад на образовни систем, у намери да се супротставе опасној тенденцији јавности да поклања пажњу закључцима научних истраживања.

„На Зимском заседању Републиканског националног комитета, пре неколико недеља, Боби Џиндејл (Piyush Amrit 'Bobby' Jindal), гувернер Луизијане, упозорио је руководство – ‚Морамо престати да будемо глупа странка ... Морамо престати да вређамо интелигенцију бирача.’

„Унутар РПКД (RECD) система од изузетне је важности да у интересу остваривања краткорочних циљева господара економије и политичког система, без обзира на последице, постанемо глупа нација, равнодушна према науци и рационалности.

„Ова опредељења дубоко су укореењена у фундаменталистичким тржишним доктринама које се проповедају унутар РПКД (RECD), иако на високо селективан начин, како би се одржала моћна држава која служи богатству и моћи.“¹⁸

¹⁸ Chomsky, Noam (2013), „Can Civilization Survive Capitalism? Capitalism as it exists today is radically incompatible with democracy.“, *AlterNet*, March 5, 2013, доступно на адреси: http://www.alternet.org/noam-chomsky-can-civilization-survive-capitalism?paging=off¤t_page=1#bookmark, приступљено: 10. март 2013; такође и на више других сајтова и портала које су преузели овај чланак.

3.3. Практично други део овог рада, расправу о *угроженом човечанству у предвечерје уништења* и о потреби *интегрисаног знања* из различитих области са циљем да се успостави и оснажи драматично нарушена равнотежа између човека, друштва и природног окужења, Чомски је објавио три дана пре конференције ИФДТ у част Светозара Стојановића, дакле 4. јуна 2013. На самом почетку овог свог рада, Чомски каже:

„Шта ће највероватније донети будућност? Разуман став овде може бити покушај да се на људску врсту погледа споља. Замислите, дакле, да сте ванземаљски посматрач који покушава да схвати шта се овде дешава или, у исту сврху, замислите да сте историчар за 100 година од данас – под претпоставком да ће за 100 година од данас историчари уопште постојати, што није сигурно – и онда погледајте уназад на оно што се дешава данас. Видећете нешто сасвим изузетно.

„По први пут у историји људске врсте, развили смо средства да сами себе уништимо. То је истина од 1945. Осим тога, сада се коначно схвата да постоји и више дуготрајних процеса, као што је то уништавање животне средине, који воде у истом смеру, можда не до потпуног уништења, али свакако до уништења могућности за пристојан живот...“¹⁹

Човечанство је заиста угрожено. Веродостојност тог закључка, недвосмислено потврђује наше данашње знање о природи, историји, структуралним својствима и хијерархији моћи светског поретка – што значи и сваког локалног облика тог поретка, па тако и овог нашег, српског – под актуелним претпоставкама историјске демисије светског (капиталистичког) система.

Данас знамо да поредак одржава, репродукује и њиме управља *светски савез моћи корпоративне олигархије* као данашњи облик оног *универзалног картела* који је Хилфердинг најавио 1910.²⁰ Ова „*капиталистичка мрежа која управља светом*“ добро је документована.²¹

¹⁹ Chomsky, Noam (2013), „Humanity Imperiled – The Path to Dissaster“, *TomDispatch*, June 4, 2013, доступно на адреси: http://www.tomdispatch.com/post/175707/tomgram:_noam_chomsky, приступљено: 04. 06. 2013.

²⁰ Hilferding 1971, Chossudovsky 2008, Klein 2008, Galtung 2009, Chossudovsky, Marshall 2010, Кљакић 2011, Volerstin 2012, Harvi 2012 ...

²¹ Vitali, Glattfelder, Battiston 2011, Coghlan, Andy and Debra MacKenzie (2011), “Revealed – the capitalist network that runs the world”, *New Scientist* (No. 2835, 24 October 2011), доступно на адреси: <http://www.newscientist.com/article/mg21228354.500-revealed--the-capitalist-network-that-runs-the-world.html#.Uu6T5vuGeOI>, приступљено: 01. децембар 2011, такође и други сајтови који су објавили овај рад швајцарских научника.

Исто тако, знамо и то да је ова „капиталистичка мрежа која управља светом“ током протеклих 600 година изградила и усавршила динамичан и адаптиван систем апсолутне експлоатације свих планетарних, људских и природних ресурса који су јој на располагању. Захваљујући томе, читавих 46% светског богатства налази се данас у рукама 1% најбогатијих.²² Истраживања, такође, показују да само 85 појединаца данас поседује богатство као и читаве 3,5 милијарде људи, односно као половина светске популације.²³ Такав светски поредак који је заробио и унизио човека и човечанство, примарно почива на веома софистицираном *систему глобалне системске корупције*.²⁴

Ипак, највеће постигнуће тог поретка јесте оно што је од самог почетка било неизбежно – његово текуће структурално саморазлагање, дубока глобална криза без решења, али, такође, и дубока антрополошка криза самог човека и човечанства уопште.

Реч је о *затвореном* систему који је неповратно захваћен процесом своје унутрашње ентропије. Унутар тако затвореног система, алтернатива не постоји. Зато је и могућа, и веома вероватна, она *апсолутна дистопија* Светозара Стојановића, и оно *уништење човечанства* Ноама Чомског. И зато делотворни излаз може бити само неки заиста нови историјски поредак. Простор могућности и вероватноћа за тај нови историјски поредак света омогућавају нам да на хоризонту догађаја не само препознамо његову унутрашњу логику, његов образац и обресе његове архитектонике, него и да на тај будући исход утичемо.

Налазимо се у „тренутку“ епохалног преласка човечанства из „стања“ историјске демисије старог поретка света у „стање“ рађања, обликовања и стабилизовања новог. Зато смо у прилици да активно учествујемо у обликовању ове историјске могућности. Образац, унутрашња архитектоника и облик света који се назире на хоризонту догађаја у до-

²² *Global Wealth Report 2013*, Keating, Giles, Michael O’Sullivan, Anthony Shorrocks, James B. Davies, Rodrigo Lluberas, Antonios Koutsoukis, authors, Zurich: Credit Suisse, Research Institute, October 2013, доступно на адреси: <https://publications.credit-suisse.com/tasks/render/file/?fileID=BCDB1364-A105-0560-1332EC9100FF5C83>, приступљено: 10. октобар 2013.

²³ Fuentes-Nieva, Galasso 2014.

²⁴ Dev, Freitas 2012, Србија у овом извештају заузима 16 место са нешто више од 51 милијардом америчких долара које су током назначеног десетогодишњег периода илегално „исисане“ из те земље и трансферисане на банковне рачуне широм света, нарочито на рачуне у тзв. „пореским рајевима“. Dev, LeBlanc 2013, Србија у овом извештају заузима 19 место са нешто више од 49 милијарди америчких долара који су су током назначеног десетогодишњег периода илегално „исисане“ из те земље и трансферисане на банковне рачуне широм света, нарочито на банковне рачуне у тзв. „пореским рајевима“.

словном смислу зависи од знања и моралне врлине на којима се темеље наши данашњи поступци и одлуке.

Светозар Стојановић је знао за ово правило. Подухвативши се тако великог предузећа као што је то трагање за одговорима на отворена питања опстанка људске врсте и живота уопште, трагајући за људски и друштвено прихватљивом *алтернативом* за поредак који је заробио човечанство, трагао је за начелима и обрасцем једног историјски могућег новог света. Слобода, индивидуална и друштвена, јесте врховни регулациони и градивни принцип Стојановићевог света.

4.

4.1. Прихвативши се једног тако захтевног предузећа, Светозар Стојановић је, суштински, чак и ако му то на почетку и није била намера, заиста ступио у службу човечанства. Претворио је властити живот у један од оних узбудљивих призора на које кроз историју наилазимо увек када на сцени догађаја имамо посла са припадницима имагинарног братства људи изузетних карактера. То су сви они који током историје – јуче, данас, сутра – својом вољом, без формалних дозвола и овлашћења која издаје нека спољашња хијерархија моћи и власти – црква, држава, партија или корпорација – изложени многим опасностима, ризицима и личним жртвама, све своје таленте, сва своја знања и моралне врлине, несебично стављају у службу постигнућа највећег од свих идеала, идеала људске слободе и ослобођеног човечанства.

Ово имагинарно братство, Расел је 1904. назвао *glorious company*, *славни савез*. „Велики нису усамљени; кроз ноћ, чују се гласови оних који су отишли раније, чисти и храбари; ступају тако кроз векове, моћна процесација, поносна, храбра, непобедива. Придружити се овом славном савезу, како би одјекивала бесмртна песма у славу оних које судбина није могла да потчини – можда није срећа, али шта је срећа за оне чије су душе испуњене овом небеском музиком?“²⁵

4.2. У имагинарно братство изузетних карактера, у тај славни савез, и Светозар Стојановић ступио је такође вођен својим карактером. „Карактер је човеку (његов добар или зао) дух“ [дух – гр. *daimōn*, демон, усуд, судбина, водич кроз живот, „анђео-чувар“, прим. Љ.К.] – каже Хераклит у свом 94. афоризму. У интерпретацији Мирослава Марковића,

²⁵ Russell, Bertrand (1904), „On History“, *Independent Review*, July 1904:213–214; Bertrand Russell (1966), „On History“, *Philosophical Essays*, New York: Touchstone, 60–69; наведено према, *The Bertrand Russell Dictionary of Mind, Matters & Morals*, edited, with an introduction by Lester E. Dennon, 1993, New York: A Citadel Press Book: 85.

то значи да „човекова судбина не зависи ни од каквога духа ни усуда, него једино од сама човека – од тога какав је он сам, какав му је *лични карактер*.“²⁶ Другим речима, „човекова судбина је његов карактер“. О важности и значају карактера, Хераклит у 98. афоризму каже још и ово: „Један човек јесте за мене колико десет хиљада само ако је најбољи.“²⁷ Тако је, по налог властитог карактера, и Светозар Стојановић приступио имагинарном братству људи изузетних карактера и њиховом славном савезу. Прихватили су га као свог, са добродошлицом.

4.3. Истраживачка стратегија која се назива *стратегија Велике слике*, и која се још зове *стратегија Ешер*,²⁸ помаже да се и Светозар Стојановић, његов карактер и његово дело, дакле Стојановићева судбина, такође виде и сагледају као једна *велика слика*.

Велика слика Стојановићеве судбине, као и свака друга – будући да је, као и свака друга *велика слика*, заправо само *фрактал* универзалне просторно-временске спирале небројено много облика и агрегатних стања коју називамо стварност, историја, итд. – јесте приказ извесног, у овом случају Стојановићевог, *аутономног простора*. Реч је о вртоглавом просторно-временском лавиринту измештених и помешаних временских и просторних планова, комплексних структура, таласних образаца, ритмова и релација које успостављају бројни актери, укључујући и припаднике имагинарног братства изузетних карактера. Унутрашњу архитектонику и спољашњи облик тог *аутономног простора*, иницијално „производи“, успоставља и одржава само Стојановићево дело. Оно је *нулта тачка*, родно место и централни мотив ове *велике слике*.

Наравно, и само Стојановићево дело као родно место, *нулта тачка* и централни мотив *велике слике* његове судбине, такође је структурирано као *аутономни простор*. Овде смо већ закорачили у свет ирационалних

²⁶ Marković, Miroslav (1983), *Filozofija Heraklita Mračnog*, Beograd: Nolit, 190–191.

²⁷ Marković 1983:195.

²⁸ Кљакић, Љубомир (1998, 2004), „Velika Slika. Ritam strukture, ritam promene. Prilog metodologiji postavljanja `velike slike`. Slučaj Dimitrije Mitrinović. Neka otvorena pitanja istraživanja kulturne evolucije. Slučaj Balkan“, *Balkan kao evropski region*, zbornik, priredio Jovan Teokarević, Beograd: Institut za evropske studije: 57–102; Кљакић, Љубомир (2010), *Велика слика...*, доступно на адреси: <http://www.scribd.com/doc/36757147/> Љубомир-Кљакић-ВЕЛИКА-СЛИКА (постављено: 01. септембар 2010), приступљено: 21. јануар 2014; Кљакић, Љубомир (2004, 2010), *Стратегија Ешер. Срби и Американци у светским пословима кроз историју и отворена питања будућности. Дуги 16. век и дуги 21. век. Ритам историје, једно клупко конца, Ђутн, Кондратјев, Бродел, Волерстин и други. Година 2050. Наука открива и рефлектује апроксимације, а методологија парадоксалних обрта и релација у томе помаже.*, доступно на адреси: <http://www.scribd.com/doc/37296972/> Љубомир-Кљакић-СТРАТЕГИЈА-ЕШЕР (постављено: 12. септембар 2010), приступљено: 21. јануар 2014.

бројева и релационих линија *фракталне геометрије* и *фази логике* наше велике слике и аутономног призора који је испуњава. Разуме се, овде ће тај свет бити остављен по страни.

4.4. У свим епохама људске повести, *аутономни простор* који испуњава (и) ову нашу велику слику, увек изнова манифестује се и обликује између било ког затеченог историјског *поретка* и неке, било које, његове *алтернативе*. Другим речима, *стратегија Велике слике*, која се још зове и *стратегија Ешер*, омогућава да се (и) Стојановићево дело осветли као *активни* чинилац историјског, друштвеног и мисаоног контекста у коме је настајало и настало, и који је, истовремено, производило, обнављало и напуштало. *Аутономни простор* између *поретка* и *алтернативе* структурира се, наиме, увек када се неки затечени поредак или само рефлектује, па се тако обнавља и учвршћује, или када се разлаже и поново конструише унутар истог полазног обрасца, или онда када се из базичног обрасца затеченог поретка заиста излази и то тако што се открива и отвара простор могућности за постављање обрасца за поредак неког другог и другачијег света. Посебни случај Светозара Стојановића припада овој класи феномена *поредак/алтернатива*.

Како се један такав призор визуелизује у различитим епохама, како може да изгледа и како изгледа, већ је показано небројено много пута. Половином 20. века, на пример, о томе нас обавештава Милош Ђурић у својој *Платоновој академији...*,²⁹ а почетком 16. века Рафаел са *Филозофијом* (1509, 1510), оном фреском која је већ дуго позната под именом *Атинска школа*, *Scuola di Atene*.

4.5. Због тога што припада класи феномена *поредак/алтернатива*, случај Светозара Стојановића, по логици властите природе, има своје место унутар опште историје идеја. То је онај *златни ланац*, *aurea catena* (исто тако, Хомерово *златно уже*, *Хомеров златни ланац*, *Aurea Catena Homeris*),³⁰ који је, такође, и *достојанство човека* Пика дела Мирандоле, и Брунов *оптимизам слободног мишљења*, и Пејнов *здрав разум*, *криза*, *права човека*³¹ и тако даље, као што је то, уосталом, демонстрирао

²⁹ Ђурић 1960.

³⁰ Хомер (1985), *Илијада*, Милош Н. Ђурић, превод и предговор, Нови Сад: Матица српска, Осмо певање, 1., 17 – 27: 202.

³¹ Piko dela Mirandola, Đovani (1994), *Govor o dostojanstvu čoveka*, Sinan Gudžević, prevod, uvod i beleške, Ljubomir Tadić: „Đovani Piko dela Mirandola i italijanski humanizam“, predgovor, Beograd: Filip Višnjić; Bruno, Giordano (1985), *Optimizam slobodnog mišljenja*, Branko Bošnjak: „Giordano Bruno – Prometej Renesanse“, predgovor, Mate Zorić, prevod i beleške, Zagreb: Naprijed; Пејн, Томас (2004), *Здрав разум и други списи*, Дубравка Мићуновић, превод, Драгољуб Мићуновић, избор и поговор, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Рејн, Томас (1987), *Prava čoveka*, Dragoljub Mićunović,

Ернест Блох са својом раскошном реконструкцијом историје *принципа нада*.³²

Такво Стојановићево место последица је чињенице што *златни ланац* опште традиције једини поседује моћ да целокупну повест људског мишљења и знања, целокупну повест света идеја, која се повест на пени таласа *видљиве* догађајне историје манифестује као *видљива*, расута, дисконтинуирана и хаотична структура, интегрише у облику *невидљиве* вишеструке просторно-временске спирале. И зато је, такође по природи саме ствари, наша вишеструка просторно-временска спирала *мишљења/знања* најближа Хераклитовом *невидљивом логосу* који воли да се крије и оном, такође Хераклитовом, *невидљивом склопу* који је јачи од видљивог.³³ И не само да је најближа, него се понекад, истини за вољу ретко, између *мишљења/знања* и *логоса/невидљивог склопа* успостављају релације пуне еквивалентности, па чак, у оном изванредно оскудном броју случајевима, и потпуног поклапања.

Ове опште релације између *мишљења/знања* и *логоса/невидљивог склопа* осигурава једно нарочито, сасвим ексклузивно, својство наше вишеструке просторно-временске спирале. Она је, наиме, једна од манифестација онога што Платон, крећући се Питагориним трагом и захваљујући Питагориниј *еудаимонији*, као и великим постигнућима других Питагориних савременика из фасцинатног 6. века п.н.е.,³⁴ на-

predgovor, Jelena Kovačević, Dubravka Mićunović, prevod, Beograd: Filip Višnjić.

³² Bloch 1981.

³³ „2. Али логос није на површини ствари, него у њима: отуда човек мора уложити интелектуални напор да га сазна: Фрагменти 8–22/ 8 / Право устројство ствари воли да се крије. (...) / 9 / Невидљиви склоп јачи је од видљивог.“, Marković 1983:48, 49.

³⁴ Једна од најзанимљивијих револуција у дугој повести људске рецепције структуралних својстава реалности, поред осталог и стога што представала сам почетак наше историјске спирале о којој, уосталом, највише и знамо, захватила је свет током 6. века п.н.е. Нови “централни поредак” светског друштва са својим новим “континуум таласа вероватноће”, који до данас одређује основне координате и општу динамику светских послова, успостављен је захваљујући пре свега прегнућима главних учитеља, реформатора и револуционара тог столећа. Заратустра или Зороастер (?– око 600), Питагора (582 – 493), Лао Ц’ (око 570 – ?), Сидхарта Гаутама Буда (око 560 – 480), К’унг Фу-Тзу, Велики учитељ К’унг или Конфуције (551 – 479), највећи међу овим одличницима, утицали су на структуралне промене, на промене самих *темеља* историје. Важне улоге на сцени 6. века п.н.е. одиграли су, такође, и седморица легендарних мудраца, са Талесом (? – после 597. или после 585) и Анаксимандаром (око 610 – 528. или 525), првом двојцом на листи ових одличника, као и Ксенофан (око 570 – 460), протагониста идеје о једном једином и врховном Богу који као бескрајно Биће управља читавим Космосом. Нарочито дубок траг оставили су Хераклит (540 – 480) и Есхил (525 – 456), први од великих писаца трагедија. Хомерови епови били су записани у облику који нам је данас познат управо у 6. веку п.н.е., за време владе Писистрата у Атини (с прекидима,

жива *душа света* и њен *број*.³⁵ Платон нас са овим открићем упознаје само стопедесет година после Питагоре и других својих великих претходника из 6. века п.н.е., практично на самом „почетку“ *историје западне филозофије*.³⁶ Вишеструка спирала повести људског мишљења и знања, дакле, интегрише сваки *аутономни простор* који се структурира између сваког *поретка* и сваке *алтернативе*. Утолико пре што сваки појединачни простор *поредак /алтернатива* није само „последница“ него је истовремено и „узрок“ таласне динамике, раста и повести двоструке спирале *мишљења/знања*.

Овде затичемо и видимо Светозара Стојановића и његово дело.

Пред нама је, дакле, непрекидно, шездесетогодишње *индивидуално* настојање да се изађе из обрасца постојећег *поретка*, настојање да се открију, именују и отворе простори вероватноћа и могућности за другачији и бољи поредак једног *новог света*, нарочито хуманије уређеног света. Другим речима, за *поредак* у чијим је различитим облицима живео и према коме се одређивао из различитих перспектива, Стојановић је настојао да открије и артикулише примерену *алтернативу*. Насупрот затвореном, ирационалном и заробљеном простору поретка и његових догми, Стојановић је тако увек изнова обнављао, успостављао и одржавао отворени, рационални и слободни људски и социјални простор. Као мислилац и јавни интелектуалац, као активни учесник у великој драми која се одиграва на централној позорници светских послова, који, сходно томе, делује на различитим нивоима и у односу на различите нивое

владао 560 – 527). Старозаветни пророци, Јеремија (625 – 587) и Језекиљ (591 – 570), као и Данило, такође су актери догађаја који су обележили 6. век п.н.е. О значају 6. века п.н.е., видети, Rasel, Bertrand (1962), *Istorija zapadne filozofije*, Dušanka Obradović, prevod, Jovan Hristić, predgovor, Beograd: Karijatide, Kosomos: 33. “Шесто столеће пре нове ере представљало је доба изузетних интелектуалних и духовних превирања широм планете... Тешко је појмити да су све те појаве биле међусобно неповезане.”, Саган, Карл (1982) *Космос*, Ријека: Отокар Кершовани: 182–183.

³⁵ Platon (1981) *Тимаж*, Марјанка Пакић, превод и објашњења, Branko Pavlović: „Тажне дијалога Тимаж“, предговор, Beograd: Velika edicija Ideja, Mladost.

³⁶ Расел посебно наглашава да од свих великих умова из 6. века п.н.е., укључујући овде и оне из доцнијих епоха, „ниједан човек није извршио толики утицај у области мисли“ као Питагора: “Колико је мени познато, ниједан човек није извршио толики утицај у области мисли. Ово кажем стога што, кад проанализирамо све оно што нам се чини као платонизам, налазимо да је то у суштини питагорејство. Од Питагоре потиче целокупна замисао о вечитом свету који се открива интелекту, а не чулима. Да није било њега хришћани не би мислили да је Христос Реч. Да није било њега, теолози не би тражили логичке *доказе* о богу и бесмртности. Све ово налази се прећутно садржано у учењу Питагорином... “ Rasel 1962:56.

стварности са којом је успостављао непосредне или посредне релације, Стојановић је демонстрирао ово своје опредељење током читавог живота.

Свако ко је познавао Светозара Стојановића и његово дело, укључујући и овог писца, поуздан је сведок у овој ствари.

Одабрана библиографија

1. Bloch, Ernest (1981), *Princip nada*, I–III, Hrvoje Šarinić, prevod, Gajo Petrović: „Nada u misli Ernsta Blocha“, predgovor, Ljubomir Tadić, redakcija, Zagreb: Naprijed.
2. Chossudovsky, Michel (2008), *Globalizacija bijede i novi svjetski poredak*, Zoran Bošnjak, prevod, Zagreb: Prometej.
3. Chossudovsky, Michel and Andrew Gavin Marshall, editors (2010), *The Global Economic Crisis. The Great Depression of the XXI Century*, Montreal: Global Research Publishers, CRG.
4. Dev Kar and Brian LeBlanc (2013), *Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2002-2011. A December 2013 Report from Global Financial Integrity*, dostupno na adresi: http://iff.gfintegrity.org/iff2013/Illicit_Financial_Flows_from_Developing_Countries_2002-2011-HighRes.pdf, приступљено: 03. јануар 2014.
5. Dev Kar and Sarah Freitas (2012) *Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2001-2010 A December 2012 Report from Global Financial Integrity*, dostupno na adresi: http://iff.gfintegrity.org/documents/dec2012Update/Illicit_Financial_Flows_from_Developing_Countries_2001-2010-HighRes.pdf, приступљено: 10. мај 2013.
6. Đuretić, Jagoš (gl.ur), Jovo Cvijetković (ur.), Dobrilo Aranitović (bibliografija) (2012), *Svetozar Stojanović (1931 – 2010). Život i delo*, Beograd: Albatros Plus.
7. Ђурић, Милош Н. (1960), *Платонова академија и њен политички рад*, Београд: САНУ, Посебна издања, књ. СССXXXIV, Одељење литературе и језика, књ. 11.
8. *Filozofija prakse. Zbornik* (2011), Nenad Daković, priređivač, Beograd: Dom omladine Beograda.
9. Fuentes-Nieva, Ricardo and Nick Galasso: *Working for the few. Political capture and economic inequality*, 178 Oxfam Briefing Paper, 20 January 2014, dostupno na adresi: <http://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/bp-working-for-few-political-capture-economic-inequality-200114-en.pdf>, приступљено: 22. јануар 2014.

10. Galtung, Johan (2009), *Mirnim sredstvima do mira. Mir i sukob, razvoj i civilizacija*, Lidija Kljakić, prevod, Beograd: Službeni glasnik, Jugoistok XXI.
11. Harvi, Dejvid (2012), *Kratka istorija neoliberalizma*, Viktor Radun Teon, prevod, Novi Sad: Arhipelag, Mediterran Publishing.
12. Hilferding, Rudolf (1971), *Finansijski kapital. Studija o najnovijem razvoju kapitalizma*, Žarko Mrkušić, prevod, Radivoj Uvalić, predgovor, Beograd: Institut ekonomskih nauka.
13. „In memoriam: Svetozar Stojanović“, *Filozofija i društvo*, XXI (3): 3–102 (Inđić, Trivo, 3–8, Aranđelović, Jovan, 9–34, Nikitović, Aleksandar, 35–70, Lolić, Marinko – Sofija Mojsić, 71–80, Bošković, Dušan, 81–92, Đurić, Jelena, 93–102).
14. Jakšić, Božidar (2012), *Praxis – Mišljenje kao diverzija*, Beograd: Službeni glasnik.
15. Klein, Naomi (2008), *Doktrina šoka. Uspon kapitalizma katastrofe*, Petar Vujačić, prevod, Zagreb: V.B.Z.
16. Кљакић, Љубомир (2005), *Студије будућности 1987 – 2004*, Демократија, Народна књига–Алфа.
17. Кљакић, Љубомир (2011), *Криза. Корисни идиоти и колапс Србије*, Београд: Књиге слободне Србије, Печат–Фонд Слободан Јовановић.
18. Mekbrajd, Vilijam (2007), *Od jugoslovenskog Praxisa do globalnog patosa. Zbirka antihegemonijskih postmarksističkih eseja*, Natalija Mićunović, prevod, Dragoljub Mićunović, predgovor, Beograd: Agape, Hedone.
19. Popov, Nebojša (1988), *Contra fatum. Slučaj grupe profesora Filozofskog fakulteta u Beogradu 1968 – 1988*, Beograd: Mladost.
20. Popov, Nebojša (2008), *Društveni sukobi izazov sociologiji. „Beogradski jun“ 1968*, Beograd: Službeni glasnik.
21. *Praxis. Društvena kritika i humanistički socijalizam. Zbornik radova sa Međunarodne konferencije o jugoslovenskoj ljevici: Praxis-filozofija i Korčulanska ljetnja škola (1963-1974)* (2012), Dragomir Olujić Oluja, Krunoslav Stojaković, urednici, Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung. Regionalna kancelarija za Jugoistočnu Evropu.
22. Stojanović, Svetozar (2002), „O filozofskom i političkom identitetu (Od disidentskog marksiste do revolucionarnog demokrate)“, *Filozofija i društvo* XIII (21): 137–164.
23. Stojanović, Svetozar (2006): *Izabrana dela*, I–IV, 1–7 [I, 1, *Savremena metaetika*, 1964; II, 2–4, *Marksistička kritika komunizma (Između ideala*

- i stvarnosti*, 1969, *Istorija i partijska svest*, 1981, *Od marksizma do etatizma sa ljudskim licem*, 1988); III, 5, *Propast komunizma i razbijanje Jugoslavije*, 1995; IV, 6–7, *Od Titonika do srpske demokratske (r) evolucije (Na srpskom delu Titonika, 2000, Demokratska (r)evolucija u Srbiji (2000-2005)*, 2006], Beograd: Zavod za udžbenike.
24. *Šezdeset osma. Личне историје* (2008), приредио Ђорђе Малавразић, Београд: РДУ РТС-Радио Београд 2, Службени гласник.
25. Vitali, Stefania, James B. Glattfelder and Stefano Battiston (2011), *The network of global corporate control* (ETH Zurich, Switzerland), arXiv 1107.5728v2 [q-fin.GN] 19 Sept 2011, доступно на адреси: http://arxiv.org/PS_cache/arxiv/pdf/1107/1107.5728v2.pdf, присуљено: 01. децембар 2011.
26. Volerstin, Imanuel (2012), *Moderni svetski sistem*, I–II (knj. I–IV) , Slobodan Divjak, prevod, Ljubomir Kljakić, “Magnum opus Imanuela Volerstina”, predgovor, Podgorica: CID